

СОЦІАЛЬНА ФОРМА БАГАТСТВА ЯК ДОМІНАНТА В ПОТЕНЦІАЛІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

©2018 СІЛАНТЬЄВ О. І.

УДК 330.34.01

Сілантьєв О. І. Соціальна форма багатства як домінанта в потенціалі розвитку сучасних макроекономічних систем

Метою публікації є дослідження ролі соціальної форми багатства та її складових у потенціалі розвитку сучасних макроекономічних систем. Виявлено сутність соціального багатства та визначено поняття «соціальна форма багатства». Охарактеризовано здатність соціального капіталу сприяти реалізації потенційних резервів розвитку суспільства, що спричинено його продуктивною цінністю, коли він розвивається сам і розвиває можливості збільшення інших форм багатства в певних комбінаціях. Встановлено здатність соціального капіталу інтегруватись у відтворювальний процес практично на будь-якому його етапі. Доведено наявність контрверзи між традиційним капіталістичним способом виробництва багатства (з акцентом на приріст приватного багатства корпорацій) та постіндустріальним (що на практиці проявляється в асиметрії інформації). Визначено, що соціальний капітал розглядається як індивідуальне надбання кожного, проте, яке може повністю або частково стати суспільним (колективним) ресурсом. Цінність проведеного дослідження полягає в удосконаленні теоретичних підходів до розуміння того, яким чином обсяг накопиченого макроекономічними системами соціального багатства впливає на їх економічний та соціальний розвиток. Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення зв'язку між соціальним багатством макроекономічних систем та обсягом їх багатств.

Ключові слова: розвиток макроекономічних систем, соціальна форма багатства, соціальний капітал, людський капітал, інтелектуальний капітал, потенціал розвитку сучасних макроекономічних систем.

Рис.: 1. Бібл.: 12.

Сілантьєв Олег Ігорович – аспірант, Полтавський університет економіки і торгівлі (вул. Ковалів, 3, Полтава, 36014, Україна)

E-mail: silantiev.oleg@gmail.com

УДК 330.34.01

UDC 330.34.01

Сілантьєв О. І. Социальная форма богатства как доминанта в потенциале развития современных макроэкономических систем

Целью публикации является исследование роли социальной формы богатства и ее составных в потенциале развития современных макроэкономических систем. Выявлена сущность социального богатства и определено понятие «социальная форма богатства». Охарактеризована способность социального капитала содействовать реализации потенциальных резервов развития общества, что вызвано его продуктивной ценностью, когда он развивается сам и развивает возможности увеличения других форм богатства в определенных комбинациях. Установлена способность социального капитала интегрироваться в воспроизведенный процесс практически на любом его этапе. Доказано наличие контрверзы между традиционным капиталистическим образом производства богатства (с акцентом на прирост частного богатства корпораций) и постиндустриальным (что на практике проявляется в асимметрии информации). Определено, что социальный капитал рассматривается как индивидуальное достояние каждого, которое, однако, может полностью или частично стать общественным (коллективным) ресурсом. Ценность проведенного исследования состоит в усовершенствовании теоретических подходов к пониманию того, каким образом объем накопленного макроэкономическими системами социального богатства влияет на них экономическое и социальное развитие. Перспективами дальнейших исследований является углубленное изучение связи между социальным богатством макроэкономических систем и объемом их богатств.

Ключевые слова: развитие макроэкономических систем, социальная форма богатства, социальный капитал, человеческий капитал, интеллектуальный капитал, потенциал развития современных макроэкономических систем.

Рис.: 1. Библ.: 12.

Сілантьєв Олег Ігорович – аспірант, Полтавський університет економіки і торгівлі (вул. Ковалів, 3, Полтава, 36014, Україна)

E-mail: silantiev.oleg@gmail.com

Silantiev O. I. The Social Form of Wealth as a Dominant in the Development Potential of Modern Macroeconomic Systems

The publication is aimed at researching the role of the social form of wealth and its constituents in the development potential of modern macroeconomic systems. The essence of social wealth has been disclosed and the concept of «social form of wealth» has been defined. The ability of social capital to promote materialization of the potential reserves of development of society is characterized, that is caused by its productive value when it develops itself and develops possibilities of increase of other forms of wealth in certain combinations. The ability of social capital to be integrated into a reproduced process at almost any stage of the latter has been determined. Presence of a controversy between the traditional capitalist way of production of wealth (with a focus on the growth of private wealth corporations) and post-industrial (which in practice is manifested in the asymmetry of information) has been proved. It has been determined that the social capital is considered as an individual property of everyone, which, however, can become a public (collective) resource in whole or in part. The importance of the carried out research is an improvement of the theoretical approaches to understanding how the volume of social wealth, accumulated by macroeconomic systems, impacts economic-social development. Prospects for further research are an in-depth study of the relationship between the social wealth of macroeconomic systems and the volume of their wealth.

Keywords: development of macroeconomic systems, social form of wealth, social capital, human capital, intellectual capital, potential of development of modern macroeconomic systems.

Fig.: 1. Bibl.: 12.

Silantiev Oleh I. – Postgraduate Student, Poltava University of Economics and Trade (3 Kovaliv Str., Poltava, 36014, Ukraine)

E-mail: silantiev.oleg@gmail.com

Соціальна форма є особливою формою багатства, яка походить від людини (як продуцента) та існує для людини (як вигодоодержувача). Складність кількісної оцінки соціального багатства макроекономічної системи полягає у відсутності єдиної методології, згідно з якою його можливо ви-

міряти. Одним із способів вирішення цієї проблеми є залучення методології формування та оцінки капіталу, насамперед інтелектуального, людського та соціального. Однак при цьому необхідно чітко диференціювати поняття «людина» як особистість, яка є творчим продуцентом багатства, та накопиченні нею

у формі капіталу знання, уміння та зв'язки, і не отожднювати їх, оскільки особистість людини завжди є визначальною, а оцінка соціального багатства є персоналізованою. І хоча сучасна економічна думка стикається з певними проблемами при оцінці людського, інтелектуального та соціального капіталів, які в подальшому будуть описані більш детально, важливість капітальної форми багатства полягає в тому, що вона дозволяє наочно визначити та оцінити соціальне багатство суспільства у мінливих умовах ринкових трансформацій.

У різні історичні періоди філософи (А. Токвіль, Д. Дьюї, Т. Адорно), соціологи (Д. Джейкобс, Р. Солбері, П. Бур'є, Дж. Коулман, Б. Велман, Н. Лін, Р. Патман, Х. Флеп, Р. Берг, А. Портес) та економісти (Л. Ханіфан, Г. Лоурі, Ф. Фукуяма) досліджували різні аспекти соціального капіталу. Насамперед потрібно відзначити здобутки П. Бур'є, Дж. Коулмана, Р. Патмана та Ф. Фукуями. У трактуванні П. Бур'є соціальний капітал – це сукупність фактичних або потенційних ресурсів, які пов'язані з володінням міцної мережі більш чи менш інституціалізованих взаємних відносин, членством у групі, яке забезпечує кожному учаснику повернення колективного капіталу [4, с. 246].

Соціальна форма багатства – це предмети в матеріальних або нематеріальних благах вигоди та можливості, які є результатом виробничих і невиробничих відносин у суспільстві; ефект нагромадження людського та культурного капіталів; формування соціально-економічної та інституційної інфраструктури соціуму. Хоча соціальне багатство можна виділити в окрему форму у структурі всього багатства суспільства, однак воно не може існувати відірвано від інших форм багатства. Цінність соціального багатства проявляється лише у процесі взаємодії з іншими формами багатства (капіталів) як ресурс отримання додаткового блага, переважно завдяки зростанню рівня координації в суспільстві, зменшенню рівня трансакційних витрат¹, збільшенню суспільної ефективності та розвитку творчих здібностей людей, що стає запорукою розвитку національних систем та світової системи організації людського життя в цілому. Якщо налагодженими є механізми правосуддя, приватної власності, довіри, системи державного та адміністративного управління, – це сприяє зростанню багатства в суспільстві, його добробуту.

Соціальним багатством володіє кожна країна, і у відповідності до обсягу, частки у структурі всього багатства макроекономічної системи та вигоди, яку приносить його залучення до процесу суспільного відтворення, можна приблизно оцінити ступінь розвитку всього суспільства. При цьому з економічним

¹ Трансакційні витрати – це витрати, що виникають у процесі здійснення трансакції на протоколювання, пошук і перевірку інформації, переговори тощо.

розвитком суспільства віддача та потреба в соціальному багатстві тільки зростає. Отже, його нагромадження можна розглядати як один із найважливіших чинників розвитку макроекономічних систем в умовах їх переходу до постіндустріального суспільства, який залежить від якості людського капіталу та інтегрованої спрямованості дії соціуму для досягнення індивідуальних або колективних цілей, головною з яких є зростання благополуччя як окремої людини, так і суспільства загалом.

Згідно з описаними засадами дослідження соціальної форми багатства можна умовно розділити на дві частини. *По-перше*, безпосередня сфера формування соціального капіталу, яка включає соціальні мережі (зв'язки), інститути, соціально-економічну інфраструктуру, релігію, культуру та етику. *По-друге*, сфера формування людського капіталу. За розширеним підходом соціальна форма багатства є комплексним результатом взаємодії широкого спектра компонентів, визначальними з яких є: 1) соціальний (соціальний та інституційний капітал); 2) людський (людський, освітній, трудовий, інтелектуальний капітал); 3) культурно-етичний (капітал культури²); 4) інфраструктурний (інфраструктурний капітал); 5) структурно-організаційний (управлінський капітал, адміністративний, політичний) (рис. 1).

Утворення соціальної форми багатства макроекономічної системи обумовлено переважно обсягом та якістю людського та соціального капіталів у країні, які є тісно взаємопов'язаними. Соціальний капітал є багатством відносин, соціальних зв'язків, правил і довіри між членами суспільства – ресурсом тримання потенційних (додаткових) вигід, які можна отримати від участі економічного агента в певній соціальній мережі.

Дж. Коулман у творі «Соціальний капітал у створенні людського капіталу» трактує соціальний капітал як суспільне благо, яке, однак, створюється індивідами з метою дотримання індивідуальної вигоди [6]. На думку Дж. Коулмана, соціальний капітал визначається його функціями. Це не одна сутність, а різноманітність різних сутностей з двома елементами в сумі: 1) вони відображають певний аспект соціальної структури; 2) вони полегшують взаємодію суб'єктів у рамках своєї структури. За концепцією Дж. Коулмана, соціальний капітал є нейтральним ресурсом, який полегшує будь-яку операцію (дію), однак процвітання суспільства повністю залежить від того, як буде він

² Капітал культури – це специфічні та домінуючі для певного соціуму (групи, соціальної мережі) культурно-етичні, релігійні та етнічні риси, що сформувалися внаслідок її історичного досвіду. Капітал культури може розглядатися як окрема капітальна форма нематеріального багатства суспільства, так і як окрема додана вартість втілена у різних за видом та формою багатствах (благах чи послугах) макроекономічної системи, продукування та примноження яких обумовлено саме культурно-етичною компонентною (наприклад, правилами «халяль»).

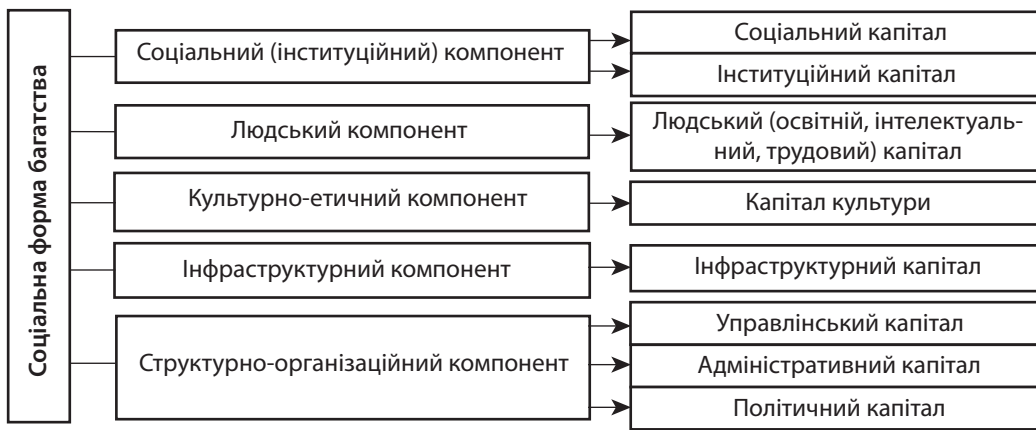


Рис. 1. Соціальна форма багатства (розширений підхід до трактування)

застосований (використаний). Соціальний капітал зводиться до соціальної організації – довіри, норм і соціальних мереж, які можуть підвищити ефективність суспільства завдяки полегшенню координації.

Відповідно до Р. Патнема, соціальний капітал є зв'язками між індивідами – соціальною мережею, нормами взаємовідносин та обміну, а також довірою, яка виникає в результаті цих зв'язків [10, р. 19]. Сам соціальний капітал є пов'язаним із соціальними інститутами, головними з яких є норми, довіра та соціальна мережа, використання яких може підвищити ефективність суспільства при необхідності координованих дій [10, р. 167].

Порівнюючи роботи Р. Патнема з ідеями Д. Коулмана та П. Бурдьє, можна відзначити відхід від структурно-ресурсного тлумачення соціального капіталу в напрямі соціокультурного аспекту, виносячи норми та довіру на перший план. Відповідно, у творах Ф. Фукуями соціальний капітал трактується як підтверджені прикладами неформальні норми, що сприяють розвитку та співробітництву між двома та більше особами [8]. Норма взаємності потенційно існує у взаємовідносинах людини з іншими людьми, однак актуалізується лише у відносинах людини з його друзями. Просто набір певних створених норм не являє собою соціальний капітал, вони повинні вести до співпраці в групі, а отже, приводити до традиційних чеснот, таких як чесність, порядне виконання обов'язків, взаємності тощо. Прикладом є норми довіри всередині своєї родини, які не є основою соціального капіталу за межами сім'ї.

Аналізуючи роботи вітчизняних науковців у предметному полі дослідження соціального капіталу, необхідно відзначити схожу неоднозначність учених щодо визначення сутності соціального капіталу, а також відсутність чітких теоретико-методологічних підходів до розуміння та трактування категорії «соціальне багатство». Наприклад, Т. Власова, посилаючись на визначення Світового банку, трактує соціальний капітал як інститути,

відносини та норми, які формують якісно та кількісно соціальні взаємодії в суспільстві [2]. Проте у визначенні Г. Карпової хоча соціальний капітал представляє собою інституційне макросередовище і різновид нематеріального національного багатства, його неможливо довільно поділяти, розширювати сферу його використання, нескінченно копіювати, оскільки це особливий ресурс, який являє собою умову для ефективного існування інших ресурсів [3, с. 16]. Тобто, акцент зміщується у площину визначення соціального капіталу як особливого ресурсу, хоча формування його і пов'язано з інститутами.

Ми погоджуємося з думкою вітчизняних науковців Б. Буркинського та В. Горячука, які пропонують розглядати соціальний капітал у двох аспектах, а саме: 1) як соціальний ресурс, що є сукупністю реальних або потенційних ресурсів, пов'язаних із наявністю стійкої мережі відносин взаємного знайомства і визнання, яка забезпечує своїм членам підтримку у вигляді колективного капіталу; 2) як інституційне середовище, що є сукупністю діючих формальних і неформальних норм (правил) та організацій, які дозволяють соціальним групам і суспільству в цілому організувати своїх членів для вирішення спільних економічних і соціальних завдань [1, с. 69].

Важливим аспектом наукового аналізу залишається те, що соціальний капітал визначається характеристиками всього суспільства та його соціальною та економічною структурою. На підтвердження цього ще Дж. Коулман визначав соціальний капітал як функцію соціальної структури створювати переваги [7].

До сьогодення часу всі концепції соціального капіталу продовжують розвиватися, а науковці зі всього світу по-різному трактують та визначають складові соціального капіталу. Зважаючи на те, що соціальний капітал є важливою складовою соціального багатства сучасних макроекономічних систем, питання щодо чіткого трактування останнього сучасною економічною думкою, відповідно, залишається відкритим.

Традиційно економісти вбачають вигоду від застосування соціального капіталу у зменшенні рівня

трансакційних витрат вдовж усього ланцюга формування вартості багатства. Проте цінність соціальної форми багатства, передусім, полягає в її здатності потенціювати якісний розвиток макроекономічної системи. Сам термін «трансакційні витрати» увів Р. Коуз у своїй праці «Природа фірми» [5]: це витрати, які виникають у зв'язку із укладанням контрактів, трансакцій, тобто витрати на збір, обробку інформації, проведення переговорів, прийняття рішення, контроль та юридичний захист виконання контрактів.

Соціальний капітал сприяє реалізації потенційних резервів розвитку суспільства, оскільки, по-перше, дозволяє вивільнити додаткові ресурси; по-друге, встановлює нові соціальні та економічні (виробничі) зв'язки в суспільстві, а отже, є важливим фактором економічного зростання та розвитку сучасних макросистем. Як і інші форми капіталу, він сприяє генерації багатства. На підтвердження цього можна навести працю «Боулінг на самоті» [10] Р. Патнема, у якій він відзначив, що чим вище соціальна інтеграція та взаємодія членів суспільства, чим щільніше члени суспільства пов'язані між собою економічними та соціальними зв'язками, тим вище продуктивна здатність всього суспільства. А. Портес визначає соціальний капітал як здатність управляти обмеженими ресурсами завдяки мудрій участі в соціальних структурах [9], а це є важливим чинником розвитку макроекономічних систем. Головною функцією соціальної форми багатства є її здатність потенціювати реалізацію продуктивного потенціалу суспільства в умовах дії закону спадної віддачі, коли традиційні методи зростання макроекономічної системи вже є не дієвими і не приводять до її суттєвого розвитку.

Причинно-наслідковий зв'язок між розвитком макроекономічної системи та зростанням її соціального капіталу є дискусійним у тому аспекті, що про соціальний капітал, а отже, і соціальне багатство, водночас можна говорити і як про причину, і як про результат розвитку. У першому випадку соціальний капітал діє як катализатор розвитку провідних економік світу. У другому – утворення соціального капіталу відбувається внаслідок економічного зростання, оскільки збільшення довіри між членами багатого суспільства продиктоване їх потенційними втратами. Це означає, зокрема, що обманювати стає не вигідно – «є що втратити».

Згідно з «модернізаційною гіпотезою» С. Ліпсета спочатку повинні відбутися зміни в техніці та економіці. Якщо результати цих змін поширюються в суспільстві, наприклад зростає рівень освіти, то результатом стає встановлення інститутів, які обумовлюють формування соціального багатства. Однак практика свідчить про те, що зміни в економіці не завжди гарантують виникнення та закріплення стійких інститутів, так само, як і зміни в інституційній структурі країни не гарантують її економічного

зростання чи розвитку. Підвищення продуктивності праці при одночасному зростанні благополуччя суспільства може потенціювати вивільнення частки людських ресурсів із традиційної системи виробництва багатства, дозволивши індивідам більше часу витратити на комунікацію та пошук нових способів підвищення ефективності бізнес-процесів поза матеріальною сферою виробництва, створивши суспільну потребу (попит) на розвиток соціальної інфраструктури суспільства та комунікацій між виробниками та споживачами з приводу зменшення собівартості продукції. Такі процеси стають запорукою формування соціального та людського капіталу, оскільки зумовлюють перерозподіл ресурсів суспільства на користь створення соціального багатства країни. Соціальний капітал у поєднанні з людським став надбудою, яка дозволяє за рахунок збільшення ефективності бізнес-процесів та зменшення трансакційних витрат отримати додаткове економічне зростання, розширивши можливості суспільства до розвитку.

Соціальний капітал має продуктивну цінність, коли він розвивається сам і розвиває можливості збільшення інших форм багатства в комбінаціях – комбінаторне узгодження з іншими факторами виробництва (основним та оборотним капіталом, працею тощо). Соціальний капітал інтегрується фактично в будь-який етап суспільного відтворення і не існує окремо від реальних матеріально-речових людських відносин. Взаємодіючи з іншими формами багатства (видами капіталів), він стає катализатором ефективного розподілу ресурсів, оптимізує виробничі процеси, стимулює розширене суспільне відтворення. Отже, цінність соціального багатства визначається вигодою, яку можливо отримати від його застосування.

Соціальний капітал – це ресурс, який передається від одного учасника соціальної мережі іншому. На перший погляд може здатися, що він отримується безкоштовно, проте обмін соціальним ресурсом хоча і може розглядатись як безоплатний в одноходовій системі вибору, у багатоходовій він постає не зовсім даровим, а його вартість може коливатися від низької до високої. У довгостроковій (багатоходовій моделі) він постає як такий, що набуває грошової чи негрошової, але компенсаційної форми. Наприклад, такою формою є витрати часу на підтримку соціального чи економічного зв'язку, власним соціальним капіталом, благами чи грошима. У будь-якому випадку, за соціальний капітал індивід платить втраченими можливостями альтернатив, проте вартість такого капіталу часто покривається вигодою, яку можна отримати від його застосування.

Більш детально роль соціального капіталу в економічному зростанні відображає приклад традиційної трансакції між виробником і постачальником. Якщо залучається соціальний ресурс у формі інформації про додаткові вигоди у вигляді меншої ціни за

необхідний для виробника товар (ресурс), отриманої від члена лояльної до нього соціальної мережі, – можливим стає зменшення собівартості продукції та зростання рівня прибутку. По-перше, відбудеться передача соціального ресурсу (соціальний капітал). По-друге, до виробника надходить корисна інформація про додаткові вигоди. По-третє, зменшуються транзакційні витрати на розкриття інформації про потенційні транзакції, у випадку, якщо вона гарантована, достовірна щодо потенційного контрагента та якості його продукції та якщо соціальна мережа, членом якої є виробник, не є скомпрометованою. Як наслідок, при успішній реалізації потенційно вигідної транзакції відбудеться зростання прибутку виробника. Проте у виробника все одно виникає певний рівень непрямих витрат, джерелом фінансування яких є його прибуток, а саме: 1) представницькі витрати (пов'язані зі створенням умов реалізації неформальних чи формальних відносин – формуванням власної соціальної мережі чи інтеграції в уже існуючу); 2) витрати, пов'язані із розкриттям інформації щодо довіри до члена певної соціальної мережі (наскільки достовірна інформація, лояльний член або соціальна мережа в цілому). Практичну значущість соціального капіталу (ресурсу) унаочнює приклад тісних неформальних відносин, які існують між керівниками (акціонерами, інвесторами) різних за розмірами компаній. Певна частина контрактів між впливовими керівниками компаній у межах однієї соціальної групи де-факто укладається за неформальних відносин, згодом набуваючи чинності де-юре.

Отже, соціальний капітал набуває грошової (або негрошової) вартості, основу якої становлять витрати, пов'язані з формуванням соціального капіталу (ресурсу) економічного агента (мережі соціально-економічних контактів або інтеграції в уже існуючу соціальну мережу). Вартість соціального капіталу, як і в ситуації з людським капіталом, переважно проявляється постфактум, тобто, після його застосування (споживання). Це обумовлено тим, що соціальний ресурс і можливості, представлені ним, можуть бути як використані, так і ні.

Головною проблемою дослідження соціального капіталу є відсутність чіткого показника, через який його можливо було би виміряти, а отже, оцінити соціальне багатство країни можливо лише приблизно. Оцінка можлива лише опосередковано, базуючись на наявному або потенційному вартісному впливі, який здійснює на макроекономічну систему (отримана матеріальна чи нематеріальна вигода). Зазвичай соціальний капітал визначається кількістю асоціацій та груп, у яких бере участь середньостатистичний учасник суспільства, та часом, який він витрачає на спілкування. Також соціальний капітал може визначатися рівнем довіри населення, його громадянськості, рівнем альтруїзму в суспільстві, рівнем явки на вибори тощо.

Схожа проблема має місце у предметному полі дослідження людського та інтелектуального капіталу. Традиційним і найбільш загальним показником людського капіталу є середній рівень навчання в країні, оскільки витрати на освіту розглядаються як інвестиції в нього. Проте цей показник не враховує якість освіти, здібності учнів та інші види інвестицій, як, наприклад, навчання на робочому місці або минулий досвід праці. Відсутність бази для всеохоплюючої оцінки (оцінка якості вчителів, їх програм, наявності навчальних матеріалів, співвідношення учнів на одного вчителя, оцінки тощо) та високий рівень потенційних витрат на формування майданчика для таких досліджень ускладнює точну оцінку людського капіталу навіть у межах однієї макроекономічної системи. Його кількісне та якісне зростання переважно співвідноситься з витратами на освіту, навчання, охорону здоров'я та харчування, хоча і ступінь приросту людського капіталу на одиницю інвестицій може варіювати від людини до людини, що зумовлює його результативну оцінку (постфактум)³.

Відповідно, основу інтелектуального капіталу становлять знання (інформація). Вони є фактором економічного розвитку сучасних макроекономічних систем і беруть участь у формуванні всіх форм багатства, особливо людського та соціального капіталу. Їх особливістю є здатність до самовідтворення (копіювання) та невичерпність як ресурсу розвитку. Наприклад, вчитель може передати одну ідею, при цьому першоджерело знань залишається з учителем. Це твердження є ключовим до розуміння парадоксу цінності інтелектуального капіталу, сутність якого полягає в тому, що постійно зростаючий обсяг знань (інформації, освіченості населення), з одного боку, виступає фундаментом розвитку суспільства та утворення якісно нових знань, а з іншого – дисконтуює цінність уже накопичених (а отже, і багатства країни в цілому). Зростання обсягу знань приводить до підвищення продуктивності та ефективності всієї макроекономічної системи, однак лише за умов планомірного їх знецінення. Цінність нового знання визначається згідно з його здатністю дисконтувати вартість уже накопичених знань, а також його можливістю горизонтального та вертикального розширення матеріального і нематеріального виробництва. Чим більше нове знання дисконтуює інші знання, тим вище його інноваційність, а значить, новітнє знання більше змінює сферу виробництва багатства.

Отже, виникає контроверза між традиційним капіталістичним (з акцентом на приріст приватного багатства корпорацій) та постіндустріальним способом виробництва багатства (акцент за якого зміщений у напрям якісного розвитку суспільства

³ Тобто, вигода у грошовому еквіваленті (рівні доходу) знижується з кожним подальшим роком навчання, починаючи з початку вищої освіти.

в цілому), що на практиці проявляється в асиметрії інформації. Асиметрія інформації – це ситуації, коли реальні витрати одних економічних агентів, пов'язані з доступом до інформації, значно перевищують витрати інших учасників, що особливо наочно проявляється у сфері створення та передачі знань: освіти та наукової діяльності. В умовах становлення постіндустріального суспільства, основу та цінність для якого становлять знання (інформація), проблема асиметрії інформації стає проблемою асиметрії багатства на макро- та мікрорівнях.

У країнах, що знаходяться на високому рівні економічного розвитку, методи захисту знань та інформації (права інтелектуальної власності) стимулюють масове економічне зростання корпоративного сектора економіки, проте гальмують формування багатства у сфері індивідуального виробництва (сектор децентралізованого виробництва просьюмерів – незалежних виробників), особливо за відсутності надлишкового фінансового капіталу та дешевого позичкового капіталу. Якість та обсяг приросту нових знань, головним чином, обумовлені тією інформаційною базою, на яку вони спираються. Тобто, незначне за обсягами «піратство», в особливості споживчих інтелектуальних продуктів, забезпечує поступальність процесу дисконтування інформаційного багатства, частково компенсуючи асиметрію інформації в суспільстві, стимулюючи великих виробників створювати нові інтелектуальні продукти та послуги, конкуренцію, перерозподіл багатства, полегшуючи вхід на ринок нових і менших «гравців».

Серед науковців немає одностайності щодо питання «соціальний капітал є індивідуальним чи колективним надбанням членів мережі?». Наприклад, якщо Дж. Коулман вважав соціальний капітал суспільним благом, яке буде недовироблено приватними агентами, які взаємодіють на ринку, то Ф. Фукуяма розглядає його як приватне благо, яке генерується людьми, оскільки співпраця необхідна практично для всіх людей як засіб досягнення своїх егоїстичних цілей. На наш погляд, існує можливість об'єднання цих підходів. Пропонується вирішення цього питання одночасно з двох позицій. За першою позицією соціальний капітал є індивідуальним благом, яке людина накопичує у процесі суспільної та економічної діяльності, а згодом, завдяки членству у групі, набуває деперсоніфікованих якостей, стаючи суспільним (груповим) благом. Тобто, соціальна мережа (група) об'єднує накопичений соціальний капітал її членів, агрегуючи та підсилюючи його шляхом синергії, у подальшому даючи можливість його колективного виростання. Р. Солсбері у науковій праці «Теорія обміну груп інтересів» [11] розглядав соціальний капітал як важливий компонент, що спонукає до формування груп інтересів. За другою позицією соціальний капітал розглядається як колективне (суспільне

благо), оскільки формування цього особливого соціального ресурсу відбувається завдяки членству у групі, а сама сутність поняття «відносини», що становить ядро соціального капіталу, передбачає двох та більше учасників. Тобто, накопичення відбувається деперсоніфіковано (мережею або групою), і в подальшому цей соціальний ресурс поширюється на її членів.

За фіксацією наукового аналізу на соціальному компоненті соціальне багатство постає як багатство відносин – пов'язаних у соціальній мережі (соціальних інститутах) соціальних та економічних зв'язків з приводу його виробництва, розподілу та споживання. Оскільки будь-який соціально-економічний зв'язок або контракт передбачає взаємодію принаймні двох і більше економічних агентів, соціальна форма багатства постає колективним надбанням. Проте якщо увага фіксується на людському компоненті, результатом дії якого є соціальний капітал, то соціальна форма багатства ідентифікується як індивідуальне надбання. Наприклад, щодня економічні агенти впливають на формування соціального багатства суспільства – знижуючи або підвищуючи його обсяг та якість через механізм індивідуального впливу на зміст соціальних та економічних відносин. Моральні принципи та цінності людини не існують ізольовано від суспільства. Вони формуються під дією суспільства, а в подальшому проявляються в ньому при взаємодії людини з іншими його членами. Наслідком такого переносу індивідуального в колективне стає утворення базового рівня довіри в країні, широти та якості соціальної інфраструктури, цінностей, моральних принципів та соціальних норм. Отже, хоча соціальне багатство і може набувати форми колективного надбання, яке несе користь для групи чи всього суспільства, його джерело знаходиться у сфері індивідуального, оскільки створюється у процесі задоволення індивідуальних (егоїстичних) потреб економічних агентів (конкретного виробника або споживача) і обумовлено якістю людського капіталу.

Коли людина стає членом соціальної мережі, це не завжди означає, що вона автоматично надає у користування власний інтелектуальний, емоційний та інші види особистісного капіталу чи отримує доступ до пулу⁴ ресурсів групи (соціального та інших видів капіталів, що використовуються спільно). Тобто, відбувається асиметрія в доступі до ресурсу соціальної мережі. У цьому випадку економічний агент може оперувати лише тією частиною соціального капіталу, яку добровільно було надано у спільне користування, та позбавлений можливості використання всього ресурсу соціальної мережі для власних потреб.

Як показує практика, ступінь доступу до пулу (ресурсів) групи визначається багатьма факторами: обсягом інших капіталів у власності агента, рівнем

⁴ Pool (з англ.) – «спільний казан».

довіри, репутацією тощо. Тобто, впливовий учасник може використовувати весь соціальний ресурс (пул) групи чи мережі, відповідно агент з низьким рівнем впливу – позбавлений цієї можливості. Таке тлумачення також узгоджується з концепцією П. Бурд'є, у розумінні якого соціальний капітал постає як ресурс, що є результатом соціальної структури. Його обсяг, яким володіє економічний агент, залежить від широти (обсягу) мережі зв'язків, які він може ефективно мобілізувати, та обсягу капіталу (економічного, культурного чи символічного), який ним було отримано від тих, до кого він приєднаний соціальним зв'язком. Таким чином, соціальний капітал людини визначається обсягом і структурою економічного (матеріальні блага, гроші), культурного (освіта, культурний рівень) та символічного капіталів (капітал репутації, авторитету). Вигода, яка накопичується від членства в групі, є основою її солідарності.

Однак, незважаючи на всі переваги соціального капіталу, він може мати також негативні властивості. У тлумаченні П. Дасгупта [12] соціальний капітал є приватним благом, яке, однак, має як позитивні, так і негативні зовнішні ефекти. Наприклад, мафія досягла злагодженості на основі певних соціальних норм⁵, а отже, мала дієвий соціальний капітал, однак це також було пов'язано з безліччю негативних наслідків для суспільств в цілому. Інші форми капіталу теж можуть спричинити негативні ефекти: фізичний капітал – втілюватись у гвинтівках, людський – у нових способах катування тощо. У цьому контексті потрібно зазначити, що закони, які обмежують створення багатьох соціально негативних благ, також є втіленням соціального капіталу в його правовій формі; є таким же «благом» і «товаром», як і інші форми капіталу.

Соціальний капітал суспільства є дуже важливим для успішного та ефективного розвитку інтелектуального капіталу та інновацій. Коли йдеться про результати інтелектуальної праці, чітку кінцеву вигоду (результат) досить важко сформулювати у контракті. Саме тому, якщо є довіра (неформальні, гнучкі правила гри), це суттєво сприяє інноваційній діяльності. Тобто, соціальний капітал дозволяє легше та швидше генерувати нові ідеї (не витрачаючи часу на протоколювання операцій), встановлювати нові економічні зв'язки, тим самим ще більше ущільнюючи (посилаючи) зв'язки між членами суспільства та рівень їх координації.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що соціальне багатство є суспільним благом, оскільки його позитивні чи негативні властивості переносяться на певну спільноту, хоча його фор-

⁵ Злодійський закон (злодійські поняття, блатні поняття, злодійський кодекс) – неписані правила і норми поведінки у злочинній спільноті, що сформувався в умовах відокремлення соціальної групи злочинців в умовах протидії державі.

мування і відбувається у сфері діяльності суб'єкта. Сам соціальний капітал є таким самим ресурсом, як і інші види капіталів, сутність якого полягає у вигодах, отриманих від соціально-економічних зв'язків, членства в групі чи об'єднання. В умовах інтернетизації та автоматизації всіх сфер життя соціальний капітал набуває нової технологічної форми, втілюючись у так званому «оборотному інформаційному капіталі».

ВИСНОВКИ

Досліджено соціальну форму багатства за зву-женим і розширеним підходами, що наочно проілю-стровано відповідною блок-схемою (див. рис. 1). Ви-явлено сутність соціального багатства та визначено поняття «соціальна форма багатства». Доведено здатність соціального капіталу сприяти реалізації по-тенційних резервів розвитку суспільства. Встановле-но, що соціальний капітал має продуктивну цінність, коли він розвивається сам і розвиває можливості збільшення інших форм багатства у певних комбіна-ціях. Тобто, забезпечує комбінаторне узгодження з іншими факторами виробництва (основним та обо-ротним капіталом, працею тощо). Виявлено, що соці-альний капітал інтегрується у відтворювальний про-цес на будь-якому його етапі та не існує окремо від реальних матеріально-речових людських відносин. Доведено наявність контроверзи між традиційним капіталістичним способом виробництва багатства (з акцентом на приріст приватного багатства корпора-ції) та постіндустріальним (що на практиці проявля-ється в асиметрії інформації). Визначено, що соціаль-ний капітал розглядається як індивідуальне надбання кожного, яке, проте, може повністю або частково ста-ти суспільним (колективним) ресурсом. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркинський Б. В., Горячук В. Ф. Соціальний капі-тал: сутність, джерела та структура, оцінка. *Економіка Украї-ни*. 2013. № 1. С. 67–81.
2. Власова Т. Р. Соціальний капітал як фактор еконо-мічного розвитку. *Вісник Чернівецького торговельно-еко-номічного інституту. Серія «Економічні науки»*. 2012. Вип. 4. С. 18–22.
3. Карпова Г. В. Теория и методология моделирова-ния оценки нематериальной составляющей национального богатства : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.13. СПб., 2010. 35 с.
4. Bourdieu, P. The forms of capital. In: Richardson, J. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Edu- cation. Greenwood Press, 1986. P. 241–258. URL: [http://www. socialcapitalgateway.org/content/paper/bourdieu-p-1986- forms-capital-richardson-j-handbook-theory-and-research- sociology-educ](http://www.socialcapitalgateway.org/content/paper/bourdieu-p-1986-forms-capital-richardson-j-handbook-theory-and-research-sociology-educ)
5. Coase, R. H. The Nature of the Firm. *Economica*. 1937. Vol. 4. No. 16. P. 386–405. URL: [http://www.jstor.org/ stable/2626876?seq=1#page_scan_tab_contents](http://www.jstor.org/stable/2626876?seq=1#page_scan_tab_contents)
6. Coleman, J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95–120.

URL: http://www.jstor.org/stable/2780243?seq=1#page_scan_tab_contents

7. Coleman, J. S. Foundations of social theory. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard Univ. Press, 2000, 1014 p. URL: <http://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674312265>

8. Fukuyama, F. Social Capital and Civil Society // IMF Conference on Second Generation Reforms. 1999. IMF: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>

9. Portes, A. (ed.). Economic Sociology of Immigration, The: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship. Russell Sage Foundation, 1995. URL: www.jstor.org/stable/10.7758/9781610444521

10. Putnam, R. D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster, 2000. 544 p.

11. Salisbury, R. H. An Exchange Theory of Interest Groups. *Midwest Journal of Political Science*. 1969. Vol. 13. No. 1. P. 1–32. URL: www.jstor.org/stable/2110212

12. Dasgupta, P. Social capital and Economic Performance: Analytics by Partha Dasgupta and Beijer International Institute of Ecological Economics. Stockholm, 2002. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.474&rep=rep1&type=pdf>

Науковий керівник – Шкурупій О. В., доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри міжнародної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

REFERENCES

Bourdieu, P. "The forms of capital". Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Greenwood Press, 1986. <http://www.socialcapitalgateway.org/content/paper/bourdieu-p-1986-forms-capital-richardson-j-handbook-theory-and-research-sociology-educ>

Burkynskyi, B. V., and Horiachuk, V. F. "Sotsialnyi kapital: sutnist, dzherela ta struktura, otsinka" [Social capital: essence, sources and structure, assessment]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1 (2013): 67-81.

Coase, R. H. "The Nature of the Firm". *Economica*. 1937. http://www.jstor.org/stable/2626876?seq=1#page_scan_tab_contents

Coleman, J. S. "Foundations of social theory". <http://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674312265>

Coleman, J. S. "Social Capital in the Creation of Human Capital" *American Journal of Sociology*. 1988. http://www.jstor.org/stable/2780243?seq=1#page_scan_tab_contents

Dasgupta, P. "Social capital and Economic Performance: Analytics by Partha Dasgupta and Beijer International Institute of Ecological Economics". <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.474&rep=rep1&type=pdf>

"Economic Sociology of Immigration, The: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship". Russell Sage Foundation, 1995. www.jstor.org/stable/10.7758/9781610444521

Fukuyama, F. "Social Capital and Civil Society" IMF Conference on Second Generation Reforms. 1999. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>

Karpova, G. V. "Teoriya i metodologiya modelirovaniya otsenki nematerialnoy sostavlyayushchey natsionalnogo bogatstva" [Theory and methodology of modeling the assessment of the non-material component of national wealth]: avtoref. dis. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.13, 2010.

Putnam, R. D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster, 2000.

Salisbury, R. H. "An Exchange Theory of Interest Groups". *Midwest Journal of Political Science*. 1969. www.jstor.org/stable/2110212

Vlasova, T. R. "Sotsialnyi kapital yak faktor ekonomichnoho rozvytku" [Social capital as a factor of economic development]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ser. : Ekonomichni nauky*, no. 4 (2012): 18-22.